

HUSNIDDIN HAMIDOVTIŇ GÚRRINLERINIŇ IDEYA-TEMATIKASI

Kurbanazarovava Aziza Erkinbayevna
Englis tili filologiyası bóliminiń 2-kurs studentı

Palimbetova Malika
Ilimiy másláhátshi, PhD, dotsent
Qaraqalpaq mamleketlik universiteti

ANNOTATSIYA

Maqalada qaraqalpaq ádebiyatı prozasın elede rawajlanıwına bel salısqan alım, jazıwshı Husniddin Hamidovtıń prozalıq shıǵarmaları, ásirese gúrrinleriniń janrlıq, ideya-tematikalıq ózgesheligi izertlengen.

Tayanış sózler: proza, roman, gurriń, obraz, tariyxıy sharayat, kórkem shınlıq.

Ǵárezsizlik dáwiri qaraqalpaq prozasınıń rawajlanıwı kózge attan anıq taslanadı. Bunda basqa avtorlar menen birge tilshi, ádebiyatshı hám jazıwshı H. Hamidovtıń belgili úlesi bar. Jazıwshınıń «Ushqın» (1993) hám «Óz úyim» (2007) romanlarında Ǵárezsizlikke deyingi qaraqalpaq xalqınıń jámiyetlik-sıyasıy turmısı ashıq aydın súwretlengen. Avtordıń bul romanlardı jazıwda «Qaraqalpaq tili tariyxınıń osherkleri» (1974), «Shıǵıs tillerindegi jazba dárekler hám XIX ásirdegi qaraqalpaq shayırları» (1991) atlı miynetleri, jánede arab tilin biliwi, tariyxıy jazba esteliklerden xabardar bolıwı bul romandı jazıwda xızmet etti.

H. Hamidovtıń shayırları hám jazıwshı retindegi dóretilshiligine de toqtap ótiw zárúr. Onıń usı waqıtta shekem «Ómir ishıqı» (1980), «Ilham» (1984), atlı poeziyalıq, «Estelik (1981) «Student qız» (1993) povestleri, «Ushqın» (1993) hám «Óz úyim» (2007) atlı romanları, «Ómir mánzilleri» (2007) atlı qosıqlar, gúrrinler, povestler toplamı jarıq kórdi.

Izertleniw dárejesi: H. Hamidovtıń romanlarında súwretlengen waqıyalar kópshilik kitap oqıwshılarınıń júreginen tereń orın alǵan. Sonlıqtan da ol belgili ádebiyatshılar I. Saǵitov, Z. Nasrullaeva, Q. Maqsetov, Q. Kamalovlar tárepinen, sonday-aq Ǵárezsizlik jıllarında ádebiyatshı ilimpazlar P. Nurjanov [1:2015:115-122], J. Xoshniyazovlardıń [2: 2015:74-78] da bir qatar miynetlerinde izertlew obyektine aylanıp otir.

Maqset hám wazıypaları: Biz bul jumısımızda H. Hamidovtıń romanlarında turmıs shınılıǵın kórkem haqıyqatlıqqa aylandırıwda avtor sheberligin úyreniwdi maqset ettik hám sol tiykarda avtordıń prozalıq shıǵarmalarda qaharman obrazın jasaw ózgesheligin, sociallıq turmıs máselelerin súwretlew, syujet qurıw ózgesheliklerin úyreniwdi aldımızǵa wazıypa etip qoydıq. Gúrriń-waqıyanı ıqsham, jáne qısqa túrde sáwlelendiretuǵın kishi janr. Gúrrińde súyjet kóbinese bir qaharmanıń átirapına shólkemesken boladı [3:2012:33].

H. Hamidovtıń prozalıq shıǵarmaları qatarınan bir neshe gúrrińleri povestleri orın alǵan. Olardıń tematikalıq baǵadarları hár qıylı bolıp, tiykarınan tariyxıy ótmishlerimizdegi ruwxıy hám mádeniy qádiryatlarımızdı qásterlew hám házirgi zamanlaslarımızdıń kúndelikli turmısına júz berip atırǵan waqıyalarǵa sın kóz-qarası menen qaraw arqalı ortalıǵımızdaǵı hárekettegi faktlerdiń unamlı, unamsız táreplerin bahalap beriwden ibarat.

Máselen, «Predsedatel» (2007) gúrrińinde xojalıq basqarıw máselesinde eski menen jańanıń arasındaǵı parqtı ajırata biliw zárúrligi ortaǵa qoyılǵan. Jazıwshınıń qaharmanları júdá ápiwayı qatardaǵı adamlar. Olarǵa qoyılatuǵın talap hár kimniń óz táǵdiri kemshilikleride, jetiskenlikleride óziniń qolında. Bunda predsedatel Háleke ózi jekke halda jumıs alıp bara almaydı, ol orınbasarı Qıdırbay Jumanovtıń járdemi menen júredi, ol islegen jumısları nátiyjesinde ǵana Háleke alǵıs alıwǵa erisedi.

«...Yapırmay, men usı bıyıl eliw birge shıǵaman-aw, ya? Biraq saqalım joq, tek murtım bar, bul ele dumandayǵoy, qap-qara. Sóytsede shashım aǵarıp qalıptı. Báribir onıń menen hesh kim ǵarrı demeydi. On tórt, on beske shıqqan qızlarda mennen keyin sheginbeydi, eger olay qılǵanda da, bir jimıysam hesh góрге bara almaydı, usı kolxozdıń qızıǵoy, aqırı ...» [4:2007:63-64]

Jası eliw birge shıqsada, ózin jas jigitledey sezip, awılınıń on tórt, on bes jasqa shıqqan qızlardı ózine teń kóredi. «Shashım aǵarsada meni hesh kim ǵarrı demeydi». «Men bir jimıysam boldı kolxozdıń qızlarınıń ózleri kelip sorpama túsedı» degen qıyallar menen ózin aldap jasaydı. Hátte, kolxozında ne bolıp, ne qılınıp atırǵanı menen de isi joq. Tek stolda otırıp, buyırıq berip, orınsız jerde de baqırǵandı ol ózine maba kóredi. Adamlarǵa «Paxtaǵa jaqsılap qarań, bir grammda zaya bolmasın!» deydi da, ózine kelgende basshıman degendey atı menen paxtanıń ústinen shawıp, basıp ótedi. Bul ápiwayı biraq ózinshe xojalıq basqarıwshısım dep júrgen predsedateldiń obrazın avtor usılay jasaydı.

Jazıwshınıń «Tárixtan bir bet» (2007) gúrrińinde XVIII ásirdegi rus hám qaraqalpaq xalıqlar qatnasıqlarına tiyisli tariyxıy hádiyse hám waqıyalardı keń epikalıq masshtabta súwretlewdi óz aldına maqset etip qoymaǵanlıǵın abaylaw qıyın emes. Óytkeni hámmesi bolıp jeti-segiz betten ibarat dóretpede atı atalǵan tariyxıy waqıyanı

bar qarama-qarsılıǵı, bar áhmiyeti menen tolıq súwretlep jetkeriw múmkin bolmaǵanlıqtan, avtor hayal patshanıń taxtqa otırıwınıń oraydan alıstaǵı Sırdarya boyındaǵı xalıqlarǵa, sonıń ishinde bul jerde qońsı sıpatında jasap atırǵan qazaq hám qaraqalpaqlardıń sıyasıy turmısına úlken tásir etkeni tuwralı sóz etedi. Gúrriń dóretilgen dáwirde «Qaraqalpaqlardıń Rossiyaǵa óz erki menen qosılıwı» degen sıyasıy urannıń háwij alıp turǵanına qaramastan, H. Hámidov gúrrińde orıslar menen qaraqalpaqlardıń óz-ara qatnasına baylanıslı waqıyaların qalıs túrde súwretlegenin kóremiz.

Gúrrińniń basında Sırdarya boyındaǵı qaraqalpaqlardıń XVIII ásirdeń birinshi yarımındaǵı mashaqatlı kún kórisi, bizge belgili Jańakent, Orsk, Adam-Ata hám taǵı basqa qalalardıń mádeniy, sıyasıy turmısındaǵı áhmiyeti, eldiń arqasındaǵı orısıyat, onıń átirapına kóship-qonıp júrgen qalmaqlar menen qaraqalpaqlardıń ózara qatnası jóninde sóz boladı da, birden bayanlawshınıń orıs patshasınıń ádalatsızlıǵına bas kótergen bashqırlardıń kópshiligin darǵa tartqan, aq saqalların zıyıqqa otırǵızǵan general Urosov jóninde gáp ketip, eger de puxara sıpatında bizde olardıń qaramaǵına tolıq ótkennen keyin, óz mápimiz tuwralı aytısıp-shertissek, biziń basımızǵa da sonday kún tuwmaspa eken, degen gúman hám gúdik el biylerin qattı qıynaydı. Demek, «Tariyxtan bir bet» (2007) atlı gúrrińinde ótmish waqıyaları qalıs súwretlengenligi bilinip turadı.

«Qaraqalpaq antları» (1995) gúrrińde bizge jaqsı tanıs tariyxıy tulǵalar Orazaq batır, onıń balası Maman, Jánibek-orıs, Álımbay-batır, Qılıshbiy, Dáwletbaybiy, Súyindikbiyler oqıwshınıń kóz aldına elesleydi. Al Ğayıpxan, Ubaydulla sultan, Murat shayıqlardıń ibratlı isleri biylerdiń sawbetleri tez-tez tilge alınıp turadı.

Solay etip, biz jazıwshınıń bul gúrrińleri menen tanısa otırıp, tariyxıy maǵlıwmatlarda berilgen waqıyalardı qalay kórkem haqıyqatqa aylandıra alıwınıń gúwası boldıq. Bul gúrrińler jazıwshınıń roman jazıwındaǵı dáslepki adımları boldı desek qate aytqan bolmaymız.

PAYDALANILǵAN ÁDEBIYATLAR: (REFERENCES)

1. Нуржанов П. Көп қырлы әлұан сырлы тулға // Әмиў дарья. №4. 2015. 115-122 бетлер.
2. Хошниязов Ж. Руўхый кеширмелер булағы // Илимге бағышланған өмир (Х.Хамидовтың 80 жыллық юбилейине арналған илимий топлам). Нөкис. 2015. pp 74-78 бетлер.
3. Járımbetov Q. Ádebiyattanıwdan sabaqlar. Nókis. «Qaraqalpaqstan». 2012. 33 b.
4. Хамидов Х. Өмир мәнзиллери: повестьлер, гурринлер, косыклар. Нөкис: «Билим». 2007. 408 бет.

Gúrrinler:

1. «Estelik» gúrrin (1981)
2. «Ilham» qosiqlar toplanı (1986)
3. «Ómir ıshqı» qosiqlar toplanı (1980)
4. «Óz úyim» roman (2007)
5. «Predsedatel» (2007)
6. «Táriyxtan bir bet» gúrrin (2007)
7. «Ushqın» gúrrinler toplanı (1993)
8. «Өмир мәнзиллери» qosiqlar hám gúrrinler toplanı (2007)
9. «Qaraqalpaq antları» gúrrin (1995)